

Swedwatch rapport #60

BÄRBRANSCHEN TAR KRAFTTAG

för bättre villkor i blåbärsskogen

Svenska kyrkan

**SWED
WATCH**

Innehållsförteckning

1. Sammanfattning: Stora framsteg i bärbranschens ansvarsarbete.....	3
2. Bakgrund	5
3. ICA – vägledare i bärbranschen.....	7
4. Coop planerar för sociala revisioner	10
5. Efterlevnad av regler och spårbarhet centralt för Polarica AB.....	12
6. Handbok och utbildning i Thailand av Olle Svenssons partiaffär.....	15
7. Blåtand och Skogsmat tar fram riktlinjer för sina ombud.....	20
8. Slutkommentar.....	22

Swedwatch är en partipolitiskt obunden allmännyttig förening som granskar svenska företag som verkar i utvecklings- och låglöneländer. Organisationens syfte är att minska sociala och miljömässiga missförhållanden i syd, att uppmuntra föredömen, sprida kunskap samt driva på och i en öppen dialog samverka med företag i Sverige så att näringslivet ägnar större uppmärksamhet åt dessa frågor. Swedwatches medlemsorganisationer är Svenska kyrkan, Diakonia, Naturskyddsföreningen, Fair Trade Center, Latinamerikagrupperna och Afrikagrupperna. Svenska kyrkan, en av Swedwatches medlemsorganisationer, står bakom rapporten. www.swedwatch.org

Författare: Mats Wingborg
Omslag och layout: Daniel Fagerström, Zoo
Ansvarig utgivare: Viveka Risberg
Publicerad i juni 2013

1. Sammanfattning: Stora framsteg i bärbranschens ansvarsarbete

Det har skett en positiv utveckling inom företagsansvarsområdet hos både företagen och grossisterna i den svenska bärbranschen. Swedwatch har uppmärksammat dåliga arbetsförhållanden i de svenska bärskogarna sedan våren 2011 och konstaterar att branschen tagit ett stort kliv framåt i sitt ansvarsarbete inför bärsäsongen 2013. Det handlar om flera olika initiativ för att förbättra villkoren för utländska arbetare som plockar vilda bär i Sverige.

Det mest intressanta initiativet är den svenska bärbranschens långt gångna planer på att ta fram gemensamma krav och ett gemensamt revisionsverktyg vilket kan betraktas som unikt. Det är ICA:s kontrollsystem ICA Social Audit som kommer att döpas om och användas av de största aktörerna i branschen. Det innebär att samma krav kommer att ställas på bärgrossister och bärföretag och att revisionerna kommer att göras på ett enhetligt sätt. ICA har varit en föregångare i branschen i arbetet med social revision i Sverige. ICA började använda ICA Social Audit, framtaget för att granska leverantörer i riskländer, i Sverige 2010. Parallellt med de årliga revisionerna av svenska bärgrossister har ICA drivit på för att ta fram ett gemensamt kontrollsystem för hela branschen. Andra företag, grossister och aktörer har varit snabba att ansluta och idag samordnar Svensk Dagligvaruhandel bärbranschens breda samarbete kring gemensamma krav och ett gemensamt revisionsverktyg. Men fortfarande finns det ett antal oseriösa, mindre företag som inte kontrollerar att regler följs, än mindre följer dem själva.

Under vintern har även bärplockare som rekryterats via bemanningsföretag i Thailand fått information om sina rättigheter och skyldigheter redan i hemlandet. Att arbetsvillkoren förbättrats för många organiserade plockare var något Swedwatch konstaterade redan 2012. Att de bemanningsanställda plockarna nu aktivt informeras i hemlandet är ytterligare ett steg i rätt riktning.

Inför bärsäsongen 2013 har branschen även tagit vissa initiativ för att motverka de svårkontrollerade informella organisatörer där bärplockarna i de värsta avarterna arbetar under förhållanden som kan liknas vid trafficking. Situationen för dessa bärplockare har många paralleller med situationen för migrantarbetare i utvecklingsländer eller i länder med en svag eller snårig lagstiftning. Rörlighet över gränserna är positivt men gör ansvarsarbetet komplicerat för både företag, myndigheter och kommuner. Likväl är det statens skyldighet att skydda dessa bärplockares mänskliga rättigheter. Företag och grossister måste utgå från FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter och aktivt arbeta för att alla bärplockare får rimliga löner och schyssta arbetsvillkor.

Det är glädjande att se ett samlat engagemang för att främja goda villkor hos de centrala aktörerna i den svenska bärbranschen. Den här rapporten fokuserar på de goda exemplen. Vi hoppas och tror fler kommer att följa efter när ribban höjs.

I huvuddrag har följande viktiga steg tagits av branschen inför säsongen 2013:

- Representanter från branschorganisationerna Svensk Handel, Svensk Dagligvaruhandel och Livsmedelsföretagen samt några av de största detaljhandelsföretagen och grossisterna arbetar tillsammans för att införa ett gemensamt verktyg för krav och kontroll.
- Fler revisioner kommer att utföras i skogarna än tidigare.
- Dokumentationen av ansvarsarbetet kommer att ske mer systematiskt.
- Kraven på verifikat som visar att de thailändska bärplockarnas arbetsgivare följer regelverken skärps.
- Kraven på att kunna spåra var bären är plockade har skärpts.
- Utbildning i svensk arbetsrätt och annan praktisk information har producerats på thailändska och kommunicerats i Thailand.

På företagsnivå har följande initiativ tagits inför säsongen 2013:

- Polarica AB anlätade 2012 Norske Veritas för att genomföra en extern revision som kom fram till att det är en fördel att använda sig av organiserad plockning. Polarica AB har därför inför säsongen 2013 minskat antalet uppköpsstationer, som köper bär av fria plockare, från fem till en. Sommaren 2013 räknar man med att den organiserade plockningen kommer att utgöra 95 procent av volymen och den fria plockningen för fem procent.
- Grossisten Olle Svensson AB har tagit fram en "Handbok" (2013) för thailändska bärplockare. Företaget har varit på plats i Thailand och utbildade de 1050 arbetare som kommer att arbeta för företaget under sommaren 2013. Vid utbildningen har alla arbetarna fått ett exemplar av handboken.
- När det gäller den oorganiserade plockningen kommer Polarica AB att kräva att alla säljare identifierar sig. Alla bär ska kunna spåras till var de är plockade. Även Olle Svensson AB kräver att de ombud som köper bär av oorganiserade plockare från och med säsongen 2013 ska skriva under en leverantörsförbindelse som bland annat kräver identifiering av försäljare.
- Bärgrossisten Blåtand/Skogsmat håller på att ta fram riktlinjer för de omkring 100 ombud som köper upp bär av oorganiserade plockare. Riktlinjerna ska vara klara till säsongen 2013.
- Coop och ICA genomförde egna revisioner av bärplockarbranschen 2012 och planerar nya revisioner inför säsongen 2013. Även Polarica AB och Olle Svensson AB genomförde egna revisioner säsongen 2012.
- Representanter från branschorganisationerna Svensk Handel, Svensk Dagligvaruhandel och Livsmedelsföretagen samt flera företag, bl a ICA och Coop, deltar gemensamt i det branschsamarbete som arbetar för gemensamma krav, samt ett gemensamt revisionsverktyg, för bärbranschen.

Grossisterna säljer bären vidare till både utländska eller inhemska uppköpare.¹ ICA och Coop har spelat en stor roll för att stärka det sociala ansvaret inom bärbranschen, därför skildras deras sociala engagemang i denna rapport. Utöver ICA och Coop finns dock många andra uppköpare, när det gäller inhemska företag handlar det bland annat om Procordia, Ikea och ett stort antal livsmedels- och detaljhandelsföretag som tillverkar produkter som sylt, saft, müsli, glass etc.

2. Bakgrund

Swedwatch har i tre rapporter granskat villkoren för utländska blåbärsplockare i Sverige. Den första rapporten skildrade villkoren för utländska bärplockare sommaren 2010. Den senaste rapporten, som publicerades efter bärsäsongen år 2012, visade på en tendens till förbättring i aktörskedjan från bärplockare via bäruppköpare till grossister. Swedwatch påtalade då återigen att grossistföretagen behöver ta ett större ansvar för arbetsvillkoren i leverantörsleden.

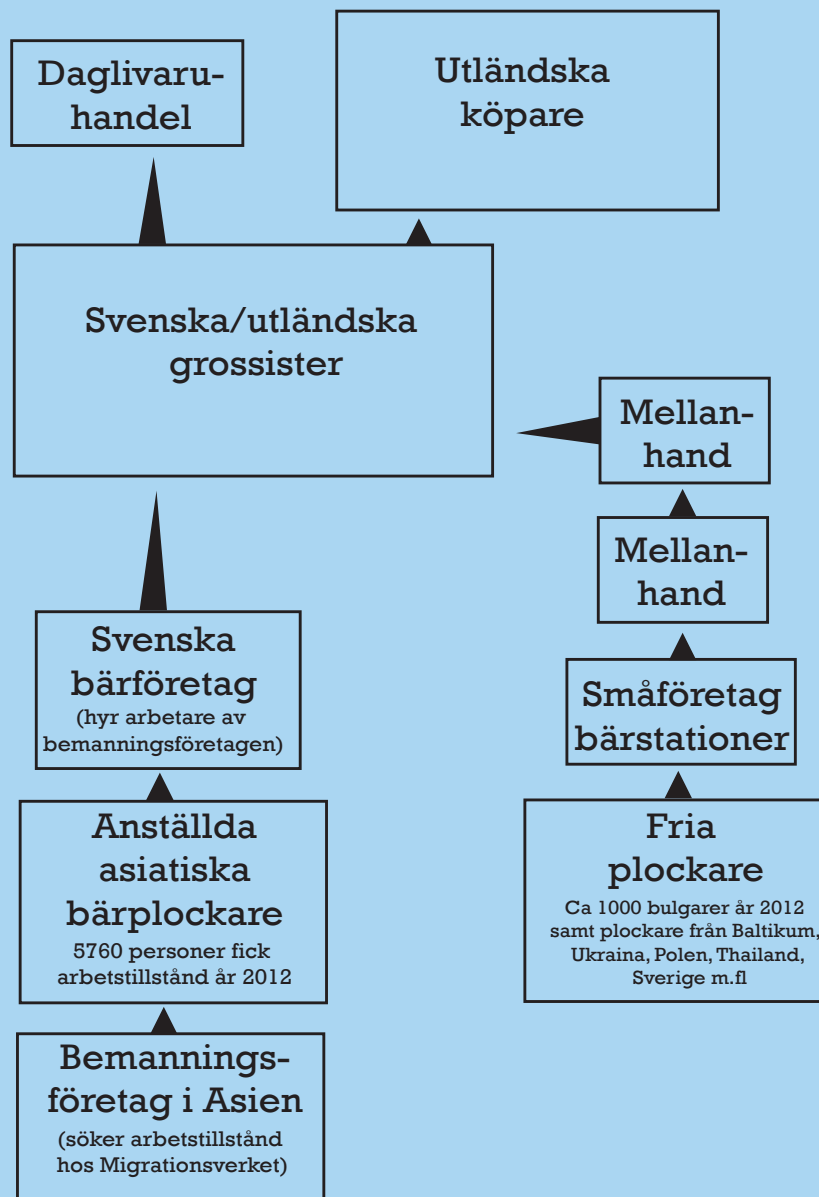
Denna rapport kartlägger situationen inför bärsäsongen 2013. Studien bygger på intervjuer med svenska grossister inom bärplockarbranschen och visar att det skett något av ett genombrott inför bärsäsongen 2013. Bärgrossisterna har tagit flera initiativ för att förbättra villkoren för utländska arbetare som plockar vilda bär i Sverige. Flera av de centrala aktörerna har ökat sina aktiviteter, men fortfarande finns andra som är mer passiva. En slutsats är dock att de krav på bättre kontroll, ansvar och etik, som Swedwatch med många andra fört fram, har fått ett ordentligt genomslag.

Fokus för denna rapport är de stora grossisterna när det gäller vilda bär, det vill säga Polarica AB, Olle Svenssons partiaffär AB och Blåtand AB/Skogsmat. Grossisterna köper bär från bärplockarföretag eller från den oorganiserade plockningen. En av grossisterna, Polarica AB, bedriver även plockning i egen regi.

När det gäller fria plockare har bland annat Swedwatch betonat att det finns två kategorier: de som helt fritt plockar och säljer bär samt de som är ”organiserade fria” plockare. I det senare fallet styrs plockarna av informella organisatörer som tar ut en ekonomisk mellanskillnad och arrangerar transport och boende. Plockare som hamnar i en sådan beroendeställning bör vara anställda av uppdragsgivarna, som nu istället smiter undan arbetsgivaransvaret. Därmed kan detta likställas med att uppdragsgivarna organiserar svart arbetskraft. Om plockarna arbetar under tvångsliknande förhållanden kan situationen liknas vid trafficking.

¹ 2012 plockades 10 700 ton blåbär i Sverige. Cirka 9 000 ton exporterades, främst till Asien. Uppgifter från möte på ICAs huvudkontor i Solna 2013-05-31 med representanter från de stora branschorganisationerna Svensk Handel, Svensk Dagligvaruhandel och Livsmedelsföretagen.

Aktörskedjorna för anställda respektive fria plockare

Plockare anställda av bemanningsföretag med bas i hemländerna: Plockarna rekryteras i hemländerna och får oftast hjälp av bemanningsföretaget att söka visum vid den svenska ambassaden. Bemanningsföretagen anlitas i sin tur av svenska bärplockarföretag som säljer bären vidare till grossister som säljer bären till dagligvaruhandel eller exporterar till utländska företag.

Fria plockare: Säljer bär vidare till småföretag som satt upp bärstationer. Dessa företag säljer bären vidare till en eller flera mellanhänder som säljer bären till grossister, som i sin tur säljer dem till dagligvaruhandeln eller exporterar dem.

3. ICA - vägledare i bärbranschen

En av uppköparna av vilda bär är ICA. De svenska skogsbären används till sylt och andra produkter, men också till försäljning av frysta bär. ICA har ingen egen tillverkning av sylt, utan den sköts av andra företag. Sylten innehåller bär från andra länder men frysta blåbär och lingon som säljs i Sverige kommer i huvudsak från Sverige. Det sociala ansvarstagandet har därför haft sitt fokus på frysta bär. I princip använder sylttillverkarna inte bär som är plockade i Sverige.

ICA har tagit rollen som vägledare när det gäller ansvarsfrågor i den svenska bärbranschen. Företaget har sedan länge en uppförandekod som gäller för alla leverantörer, och på hemsidan finns en mer specifik beskrivning av arbetet med etik i samband med bärplockning.² Där står bland annat följande:

”ICA har under flera år arbetat för att säkra sociala och arbetsrättsliga förhållanden för bärplockare i Sverige, bl.a. genom revisioner i de svenska skogarna för att säkra att våra avtal med leverantörerna följs. Det innebär att vi använder samma arbetssätt här som vid revisioner i Asien.

Revisionerna görs för andra året i år och vi har efter förra året fört en dialog med leverantörerna rörande de förbättringspunkter som hittades. Det inkluderar t.ex. tydligare information på plats i Thailand till potentiella plockare, förbättringar av trafiksäkerheten för plockarna och administrativa ändringar som tydligare lönespecifikationer.

ICAs revisioner omfattar de plockare som har avtal med våra leverantörer. Gruppen fria plockare är mycket bred i Sverige och består av såväl svenskar som hitresta från andra länder som säljer sin skörd till valfri uppköpare, i de fallen finns inga avtal att följa upp. En del fria plockare kommer dock hit på för stora löften om vinster. ICA skulle välkomna ett förbättrat regelverk på området.”³

2006-2007 utvecklade ICA verktyget ICA Social Audit. Syftet var att initiera en social revision i ”riskländer” där ICA har leverantörer. Efter de omfattande missförhållandena i den svenska bärbranschen 2010 beslöt ICA att använda verktyget också i Sverige. Arbetet påbörjades 2011 då ICA inledde ett nära samarbete med de två grossister man arbetar med, Polarica AB och Olle Svenssons AB.

Upplägget följde samma mönster som utomlands. Först diskuterade man med ledningarna för grossistföretagen hur det sociala ansvarstagandet bör se ut, därefter genomförde ICA en revision av verksamheten.

Konkret innebar revisionen att ICA var på plats i skogen där det pågick bärplockning. Företaget hyrde tolkar eller använde thailändska revisorer för att kunna intervjua

2 För en genomgång och granskning av uppförandekoden, se: *Uppförandekoder hos tre företag inom handeln – SAS, IKEA och ICA*, Mats Wingborg, Unionen, 2009. www.unionen.se/sites/default/files/uppförandekoder_inom_handel.pdf.

3 www.corporate.ica.se/ICA-tar-ansvar/Etisk-handel/Svenska-bar/

thailändska bärplockare, inspekterade logementen och kontrollerade bärplockarföretagens dokumentation om anställningsvillkor, övertid etc.

På sin hemsida redovisar ICA att man som en del av revisionen bland annat genomförde ett tredagarsbesök utanför Lycksele, där 1000 personer arbetade för en av ICA:s bärleverantörer.⁴ Revisionen visade att en del ”detaljer kring bärplockarnas kontrakt och boende behövde rättas till”.

Nästa steg i revisionen blev att ICA gick igenom grossisternas dokumentation. Till sist avslutades revisionen med ett nytt möte mellan ICA och grossistföretagen.

Kerstin Lindvall, CR-chef (Corporate Responsibility) vid ICA, säger att ICA skötte och betalade revisionen själva 2011. Som ett resultat av revisionen 2011 upprättades en avvikelserapport som definierade vilka villkor som inte uppfyllde ICA:s sociala krav. Kerstin Lindvall sammanfattar de vanligaste problemen:

– Det handlade om boendet, att det varit för trångt i sovsalarna. Det handlade om trafiksäkerheten, chaufförer som kört utan att ha körkort. Och det handlade om alltför långa arbetsdagar.

Sommaren 2012 skedde en ny revision av de två grossistföretagen med ICA Social Audit som ramverk. Denna gång anlätades företaget Norske Veritas för att genomföra revisionen, som i övrigt följde samma mönster som tidigare. Grossistföretagen fick själva betala för revisionen. Kerstin Lindvall förklarar varför ICA ansvarade för revisionen 2011 medan grossisterna själva fick stå för revisionen 2012:

– Situationen 2011 var speciell, då ville vi initiera ett socialt ansvarstagande utifrån vårt verktyg. Men i fortsättningen bör det vara grossistföretagen själva som ansvarar för revisionen. Senare ska vi diskutera utfallet av revisionen med grossistföretagen.

Revisionen 2012 visade att det skett flera förbättringar sedan 2011. På en punkt var detta särskilt tydligt:

– Informationen till de bemanningsanställda hade blivit klart bättre. Nu finns information på deras eget språk. Bärplockarföretagen har också blivit bättre på att anställa tolkar så att de kan föra en muntlig dialog med arbetarna.

Kerstin Lindvall tycker att de två grossister man hittills har arbetat med, Olle Svensson AB och Polarica AB, har utvecklats under processen. Hon är mycket nöjd med resultatet.

– Otroligt mycket har hänt. När vi inledde arbetet 2011 hade de två företagen inte ens några uppförandekoder. Men fortfarande är det sociala ansvarstagandet något nytt för branschen. Det finns fortfarande många förbättringar som kan göras, bland annat när det gäller uppföljning. Kerstin Lindvall medger samtidigt att revisionsarbetet framför allt varit inriktat på den organiserade bärplockningen. Men nu sker flera initiativ när det gäller hela branschen.

4 www.reports.ica.se/ar2011sv/Start/Hallbarhet/Etisk+handel/Viktiga+handlingar+2011

– En åtgärd är att få mer information om fria plockare från andra EU-länder. Sommaren 2012 blev problemen större än vad de borde ha varit eftersom många plockare från Bulgarien kom två veckor för tidigt till Sverige, det vill säga innan bären hade mognat. Vi borde också kunna upprätta fler kontrollstationer. Vi är noga med att alla plockare ska kunna identifiera sig, det vill säga kunna visa upp passuppgifter. Det är inte bara bra för att skapa ordning och reda i branschen utan underlättar också efterspaningarna om arbetare går vilse eller försvinner. Då har vi åtminstone uppgifter om var de senast har befunnit sig.

Inför säsongen 2013 sker nästa steg i processen. ICA:s ambition är att verktyget ICA Social Audit ska bli ett gemensamt verktyg för hela bärbranschen. I det syftet har ICA initierat ett samarbete med de stora grossisterna, och med andra stora uppköpare av bär som Coop, Procordia och IKEA, som alla producerar egna produkter tillverkade av svenska bär.

– Vi är beredda att dela med oss av vårt verktyg, om det kommer att gälla för hela branschen ska vi också kalla det något annat än ICA Social Audit.

ICAs initiativ har utan tvekan haft en påverkan på branschen i övrigt. Kerstin Lindvall hävdar att det vore tokigt om varje företag i branschen skulle ha en egen policy och ett eget ansvarsarbete. För att öka samordningen inom branschen har tre olika arbetsgrupper tillsatts som ett direkt resultat av den intressentdialog som initierats av ICA. De tre arbetsgrupperna ska se över den organiserade plockningen, den oorganiserade plockningen och data/statistik över bärplockningen i Sverige.

– Det är intressant på många sätt. Verktyg som vi från början tagit fram för att använda i utvecklingsländer har kommit till användning i Sverige. Men fortfarande är detta något av ett testområde. Det ska bli spännande att se vilka resultat vi kan uppnå. I nästa led vill vi föra över de här erfarenheterna till andra branscher. Vi har många utländska arbetare inom grönsaksodling, jordgubbsplockning och trädplantering, avslutar Kerstin Lindvall.⁵

Så har ICA:s etiska arbete utvecklats:

- Inför bärsäsongen 2011 inledde ICA ett arbete för att förbättra villkoren inom bärbranschen. Med stöd av verktyget ICA Social Audit genomförde ICA sociala revisioner av sina grossister, det vill säga Polarica AB och Olles Svensson AB.
- Revisioner skedde till en del på plats i skogen vid bärplockning, men även logementen och bärplockarföretagens dokumentation granskades. Utifrån revisionerna formulerade man konkreta åtgärdsprogram som sedan följdes upp.
- Året därpå, 2012, fortsatta revisionerna men nu betalade grossisterna själva. Man fortsatte dock att använda verktyget ICA Social Audit.

5 Innehållet bygger på en telefonintervju med Kerstin Lindvall den 17 april 2013. En uppföljande intervju skedde den 15 maj 2013. Därefter har också Kerstin Lindvall kommenterat tidigare utkast och svarat på frågor på mejlen.

- ICA har tagit fram en specifik text om etiken i samband med plockning av vilda bär. I den pekar man på förbättringar som kan göras av plockarnas villkor.
- När det gäller oorganiserad bärplockning vill ICA att alla plockare blir identifierade och att det sker en granskning av aktörer som säljer stora volymer av bär.
- ICA vill ha ett etiskt initiativ som är gemensamt för hela bärbranschen och har initierat ett samarbete mellan olika aktörer i bärbranschen. Som ett led i arbetet har man tillsatt tre arbetsgrupper, för organiserad plockning, för oorganiserad plockning och för data/statistik.
- ICA:s ambition är att hela bärbranschen ska använda verktyget ICA Social Audit under ett annat namn.

4. Coop planerar för sociala revisioner

Coop ställer krav på samtliga leverantörer inom områdena miljö, hälsa och etik. Kraven utgår ifrån *KF koncernens uppförandekod för leverantörer* och *KFs policy för Hållbar utveckling*.⁶ Coop har många olika bärprodukter i sitt sortiment men sylt och frusna bär utgör de stora volymerna. Framför allt köper Coop vilda bär från grossisterna Polarica AB och Olle Svenssons AB.

Det sociala ansvarsarbete som Coop har initierat under det senaste året är kopplat till frusna och färska bär samt sylt. Enligt Anna-Lena Dahlberg, kvalitets- och miljöchef vid Coop, omfattar Coops krav alla produkter men Coop tar ett större uppföljningsansvar i de fall man är producent för egna varumärken. När det gäller problemen kopplade till bärplockningen i Sverige kommer Coop närmst frågorna när det handlar om frusna och färska bär. När det gäller bärprodukter menar Coop att tillverkningsföretagen behöver ta det största sociala ansvaret kopplat till bärplockningen som sker både i Sverige och i andra länder som Polen. Men även Coop har ett ansvar att ställa krav, följa upp kraven samt informera konsumenterna.

Inför bärssäsongen 2012 började Coop föra en diskussion med grossistföretagen om villkoren inom bärbranschen. Samma år gjorde Coop en genomgång av sina leverantörer. Enligt Anna-Lena Dahlberg handlade tillsynen 2012 inte om en regelrätt revision utan om att skaffa kunskap inför framtida revisioner samt få igång en dialog med branschen. Enligt Anna-Lena Dahlberg kommer 2012 års genomgång av bärleverantörerna att ligga till grund för vilka frågor man ska granska i kommande revisioner. Framför allt, menar hon, har Coop fått bättre kunskap om hur de konkreta arbetsvillkoren ser ut i den komplexa bärplockarbranschen.⁷

6 www.coopsam.coop.se/Coopsam-for-leverantorer/Leverantor-till-Coop/Information-om-Coops-Varukrav-for-leverantorer/

7 Telefonintervju med Anna-Lena Dahlberg, kvalitetschef på Coop, den 17 april 2013 samt på uppföljande mejlkorrespondens under april 2013. En uppföljande intervju skedde den 16 maj 2013.

Bland annat har Coop utarbetat särskilda checklistor för bärleverantörer som kommer att användas under säsongen 2013. Checklistorna har utformats utifrån branschens pågående gemensamma ansvarsarbete samt Coops egna krav och innehåller frågor om arbetsvillkor, anställningsförhållanden etc. En punkt handlar om att det ska framgå vem som organiserar plockningen i de fall det handlar om oorganiserad plockning i stor skala. I checklistorna finns även frågor om hur köpen av bären sker, hur bären är förpackade och hur bärens kvalitet påverkas av processen.

Under 2013 planerar Coop att låta en tredje part genomföra sociala revisioner av i första hand grossistföretagen. Fokus ligger på hur grossistföretagen sköter sin tillsyn, vilka kriterier de använder och att Coop får full insyn i grossisternas hållbarhetsarbete, både när det gäller avvikelser de hittat och åtgärder de vidtagit. Coops uppfattning är att det är grossistföretagen som ska upprätta konkreta handlingsplaner, Coops uppgift är att kontrollera att man har sådana planer. Olika typer av avvikelser får olika konsekvenser och de värsta formerna av avvikelser kommer att leda till att man omedelbart avbryter affärsrelationen. Anna-Lena Dahlberg kan emellertid inte precisera vilka avvikelser som är särskilt allvarliga, utan förklarar att en bedömning görs i varje enskilt fall.⁸

Sedan 2012 för Coop samtal med grossistföretagen om arbetsförhållandena för de olika typerna av plockare, anställda respektive fria. För att förbättra villkoren för fria plockare behöver grossisterna stärka sin kontroll av vilka som lämnar in bär. Det är särskilt viktigt när det handlar om stora volymer. Detta för att minimera risken för att bärplockarna är organiserade i understrukturer, menar Anna-Lena Dahlberg.

– När det gäller bemanningsanställda plockare behöver grossisterna arbeta med samma krav som Coop ställer när det gäller andra leverantörer, det vill säga arbetsmiljö, kollektivavtal och anställningsformer.⁹

Sammanfattning av Coops etiska arbete:

- Under säsongen 2012 granskade Coop sina leverantörer och satte särskilt fokus på villkoren för bemanningsanställda plockare.
- Inför säsongen 2013 planerar Coop att genomföra sociala revisioner av bär-grossister med utgångspunkt i checklistorna som tagits fram för bärbranschen.
- Coop fortsätter samarbetet med företag och branschorganisationerna kring gemensamma krav, samt ett gemensamt kontrollsystem, för bärbranschen.

8 Mejlsvar den 16/5, 2013.

9 Texten bygger på telefonintervju med Anna-Lena Dahlberg, kvalitetschef på Coop, den 17 april 2013 samt på uppföljande mejlkorrespondens under april 2013. En uppföljande intervju skedde den 16 maj 2013.

5. Efterlevnad av regler och spårbarhet centralt för Polarica AB

Bärjätten Polarica AB med 220 anställda ägs sedan 2010 av de finländska invest-
mentbolagen Intera och Hartwall Capital. Polarica AB är i dag Europas ledande
leverantör av vilda och odlade bär. Polarica AB:s huvudkontor ligger i Haparanda.
Ett av de lokala kontoren finns i Solna. Företaget är både grossist, det vill säga köper
upp bär från andra bärplockarföretag, och bedriver egen plockning. Polarica AB har
sin huvudsakliga verksamhet i norra Sverige och i norra Finland, men också i andra
länder som Polen, Chile m fl. Totalt i världen hanterar Polarica AB 30 miljoner kilo
bär per år. Polarica AB har cirka 300 årsanställda och en omsättning på drygt 1 mil-
jard kronor. Blåbär och lingon säljs till viss del vidare till bärindustrin och handeln i
Sverige, men en stor del av blåbären exporteras till Asien.¹⁰

I augusti 2012 köpte Polarica AB bärplockarföretaget PDR i Lappland som sommaren
2012 hade 1600 arbetare inhyrda från thailändska företag. Genom förvärvet fick
Polarica AB kontroll över hela värdekedjan i bärhanteringen. Den dåvarande VD:n
Tommy Innala motiverade affären med att Polarica AB nu kan ta ”ett aktivt socialt
ansvar”.¹¹

Polarica AB:s nuvarande VD, Pasi Anttila, berättar att företaget bedriver plockningen
i Sverige i egen regi genom PDR i Lappland, främst i området kring Lycksele. Polarica
AB föredrar att köpa vilda bär från bärplockarföretag med arbetare anställda av thai-
ländska bemanningsföretag, det man kallar organiserad plockning. Men i viss mån
köper Polarica AB även bär av fria plockare.

Tidigare år har 80 procent av bären kommit från plockning utförd av anställda från
thailändska bemanningsföretag och 20 procent från fria plockare. Polarica har då
anlitat ett antal underleverantörer som ansvarat för uppköpsstationerna som köper
bär av fria plockare (där varje leverantör kan ha flera uppköpsstationer). Förra som-
maren samarbetade Polarica med fem sådana leverantörer men sommaren 2013
kommer man bara att samarbeta med en. Framför allt har man avbrutit samarbetet
med ett antal leverantörer i Mellansverige. Sommaren 2013 räknar man med att den
organiserade plockningen kommer att utgöra 95 procent av volymen och den fria
plockningen för fem procent. Pasi Anttila säger att detta beror på att leverantörerna
inte kan garantera efterlevnaden av Polaricas ”Bärplockningspolicy”. Det handlar
framför allt om att man inte vet vem som plockat bären.

– Vi ska kunna identifiera var bären har plockats. Då kan vi visa uppköpare varifrån
bären kommer och vi kan undvika att handla med oseriösa försäljare.

Identifieringen av var bären plockas bidrar också till att förbättra produkten, lägger
Pasi Anttila till:

10 Hartwalls årsredovisning 2012: [www.hartwallcapital.fi/hwcapital/wp-content/
uploads/2013/05/Hartwall-Capital_2012_AR_SVE.pdf](http://www.hartwallcapital.fi/hwcapital/wp-content/uploads/2013/05/Hartwall-Capital_2012_AR_SVE.pdf) www.hartwallcapital.fi/sv/,
www.gp.se/ekonomi/1.464097-polarica-far-ny-agare

11 Polarica förvärvar bärleverantör, pressmeddelande från Polarica AB, 11/8, 2013.

– Vi kan tillgodose olika kvalitetskrav. I laboratorier jämför vi kvaliteten på bären plockade på olika ställen. Lingon och blåbär plockade på olika ställen kan ha olika egenskaper, exempelvis kan färgen skilja sig.

När det gäller den organiserade plockningen kräver Polarica AB att svenska lagar och avtal (Kommunals bemanningsavtal) ska följas. När plockningen bedrivs i egen regi genom PDR i Lappland ställde man inför säsongen 2012 (första året man ägde företaget) krav på att de thailändska bemanningsföretag som man anlidade hade undertecknat ett hängavtal till det bemanningsavtal som Kommunal har slutit med bemanningsbranschen.

När det gäller uppköp av bär från andra bärplockarföretag, det vill säga som inte ägs av Polarica AB, har man sedan 2011 ställt krav på att dessa ska ha tecknat hängavtal till bemanningsavtalet. Från 2012 har man systematiskt följt upp och dokumenterat detta. Ett annat viktigt krav är att de bilar som används för att transportera plockare ska vara inspekterade och godkända av företagets kontrollanter. Även det kravet har man ställt tidigare, men det började dokumenteras systematiskt från 2012.

En viktig princip för Polarica AB är att löneutbetalningar till plockare anställda av thailändska bemanningsföretag ska skötas av bemanningsföretagen själva.

– Det är de som är arbetsgivare. Däremot är vi noga med att få verifikationer på att rätt belopp betalas ut till varje enskild arbetare. För att vi ska anlita ett bemanningsföretag är ett krav att de klarar att ge kvitton på detta, säger VD Pasi Anttila.

Pasi Anttila menar att Polarica AB under många år bedrivit ett ansvarsarbete kring produktionsvillkoren, men att arbetet blivit tydligare formulerat och dokumenterat under senare år. Under 2011 antog Polarica AB en specifik ”Bärplockningspolicy” som inför bårsäsongen 2012 fanns att ladda ner på företagets hemsida.¹² Om den organiserade plockningen står följande i policyn:

”De plockare som ingår i en organiserad näringsverksamhet omfattas av de grundläggande sociala kraven som är förenliga med The Global Compacts tio principer som är baserade på FN deklARATIONEN om mänskliga rättigheter, ILO:s grundläggande konventioner om mänskliga rättigheter i arbetslivet, Rio deklARATIONEN om miljö och utveckling och FN:s konvention mot korrupTION – samt lagar och avtal i de länder där verksamheten bedrivs.

De omfattas även av migrationsverkets regelverk som innefattar arbetstillstånd och kollektivavtal. Vidare ska boende, bilar och mat uppfylla kraven i svenskt regelverk. Rekryteringsprocessen ska vara transparent gällande plockarnas kostnader och att de har korrekt information om skogsbärs-plockning i Sverige. Informationen ska bland annat innehålla vad skogsbärs-plockning innebär, förtjänst- och inkomstmöjligheter, kostnader som tillkommer i Sverige t.ex. (hyra av bil, boende och mat) och kostnader som tillkommer i hemlandet pga. arbetsvistelsen. Denna information ska förmedlas, innan plockaren kontrakteras för skogsbärs-plockningen, på ett språk som plockaren förstår. Allt detta ska vara

12 www.polarica.se/sv/Industri/Om-Polarica/Ansvarsfullt-foretagande/Barplockningspolicy

väl känt och följas av respektive bemanningsföretag, de anställda plockarna och bärleverantörer, för att våra riktlinjer i Polarica AB:s 'Ansvarsfulla företagandet' ska kunna efterlevas.”

Polarica AB har därutöver både en CSR-policy och en uppförandekod, dessa antogs vid samma tillfälle som bärplockningspolicyn 2011.¹³ Det centrala budskapet om villkoren för plockare finns dock formulerat i stycket ovan.

Inför bärsäsongen 2011 genomförde ICA en revision av Polarica AB:s verksamhet med stöd av verktyget ICA Social Audit. Den revisionen betalades av ICA. En central slutsats var att dokumentationen kring det sociala ansvarsarbetet behövde förbättras, däribland att en uppförandekod behövde antas. Säsongen därpå, 2012, ansvarade Polarica AB själv för revisionen. VD Pasi Anttila säger att den skedde på två sätt:

– Dels genomförde vår egen personal interna inspektioner där vi systematiskt kontrollerade arbetsvillkor, boende etc. Ett övergripande mål var att vår Bärplockarpolicy skulle efterlevas. Dels anlidade vi Norske Veritas som genomförde en extern revision. I det arbetet använde man sig av verktyget ICA Social Audit.

I revisionen besökte Norske Veritas berörda bärplockarföretag och inköpsstationer, man intervjuade arbetsledare, bärplockare och inom den oorganiserade sektorn uppköpare och försäljare. Norske Veritas revision från 2012 visade att det var svårare att kontrollera den fria plockningen. Denna slutsats har lett till att Polarica AB säsongen 2013 systematiskt ska identifiera alla försäljare man köper bär av inom den oorganiserade plockningen.

Polarica AB anlidade även Norske Veritas för en extern social revision av företagets verksamhet i norra Finland under 2012. Även den revisionen, som skickats ut till kunderna i Finland, drar slutsatsen att det är en fördel att använda sig av organiserad plockning. Den finska tillsynen byggde på standarden ISO 26000 och enligt Pasi Anttila kommer Polarica AB att använda sig av ISO 26000 i den revision man ska göra i Sverige 2013 och som ska resultera i en officiell rapport.

Polarica AB är också med i branschsamarbetet för gemensamma krav och revisioner och enligt Pasi Anttila finns stora överensstämmelser mellan ICA:s verktyg och ISO 26000.

– Skillnaden är egentligen att ISO 26000 innehåller aningen mer, kraven och redovisningen är mer detaljerad.

Pasi Anttila säger att man successivt under senare år blivit allt bättre på att internt uppmärksamma bärplockarnas villkor samt ställa frågor och utföra kontroller som gäller detta. Efter säsongen 2012 drog man slutsatsen att problemen inte fanns inom den organiserade plockningen utan inom den fria.

13 Polarica AB:s CSR-policy, Kvalitetspolicy, Miljöpolicy, Arbetsmiljöpolicy, Bärplockningspolicy, Djur- och djurtransportpolicy, Policy mot korrupktion samt Polaricas uppförandekod finns samlade på Polaricas hemsida: www.polarica.se/Konsument/Om-Polarica/Ansvarsfulltforetagande/

Sammanfattning av Polarica AB:s sociala ansvarsarbete:

- År 2011 antog Polarica AB sin Bärplockningspolicy. Från säsongen 2012 fanns policyn på företagets hemsida. I den betonas bland annat att svenska lagar och kollektivavtal ska följas.
- Under säsongen 2011 genomförde ICA en revision av Polarica AB med stöd av verktyget ICA Social Audit. I revisionen ingick intervjuer med bärplockare, besök vid logementen och genomgång av handlingar. En central slutsats var att dokumentationen av det sociala ansvarsarbetet skulle förbättras. Året efter, 2012, anlätade Polarica AB Norske Veritas för att genomföra en extern revision. En slutsats var att det är en fördel att använda sig av organiserad plockning.
- Polarica AB har inför säsongen 2013 minskat antalet uppköpsstationer, som köper bär av fria plockare, från fem till en. Sommaren 2013 räknar man med att den organiserade plockningen kommer att utgöra 95 procent av volymen och den fria plockningen för fem procent.
- Polarica AB kommer 2013 att göra en extern revision av den svenska verksamheten utifrån standarden ISO 26000
- Polarica AB har utvecklat spårbarheten. Under säsongen 2013 kommer Polarica AB att kunna ange var alla deras bär kommer ifrån.

6. Handbok och utbildning i Thailand av Olle Svenssons partiaffär

Olle Svenssons partiaffär AB (i fortsättningen skrivs bara Olle Svenssons AB) är en grossist som handlar med vilda och odlade bär. Olle Svensson AB är en del av Nordic Food Group. Årsomsättningen 2011 var 466 miljoner kronor. För närvarande har företaget drygt 100 anställda.¹⁴

Ett storskott på Olle Svenssons sociala åtagande blev det samarbete som ICA initierade inför säsongen 2011. Då genomförde också ICA en revision av Olle Svenssons AB utifrån verktyget ICA Social Audit. Året därpå, 2012, användes verktyget igen men då stod Norske Veritas för revisionen. (Denna process finns mer utförligt beskriven i avsnittet om ICA.)

En slutsats av den revision som Norske Veritas genomförde 2012 var, enligt VD Martin Engström, att rutinerna kring dokumentationen behövde skärpas. Ett konkret resultat blev att Olle Svenssons AB utvecklade en uppförandekod för bärplockning, som 2013 trycktes upp i "Handboken" (se nedan).

14 www.proff.se/foretag/olle-svensson-partiaffar-ab/olofstrom/gronsaker/10004040-1/.

Olle Svenssons AB samarbetar nära med bärplockarföretaget Ransäters Invest AB (RIAB) som hyr bemanningsanställda bärplockare från Thailand. I Olle Svenssons partiaffärs och RIAB:s gemensamma uppförandekod står bland annat följande:

”RIAB accepterar ingen form av tvångs- eller slavarbete. // Barnarbete är förbjudet. Ingen under 15 år kan anställas (eller 14 år där nationell lag tillåter) eller yngre än den lagliga åldern för anställning om denna är över 15 år. RIAB erkänner att en person är ett barn fram till 18 års ålder i enlighet med UN Convention on the Rights of the Child. RIAB erkänner varje barns rättighet att skyddas mot ekonomiskt utnyttjande, mot att utföra arbete som kan vara farligt eller hindra barnets utbildning, eller mot att utföra arbete som kan vara skadligt för barnets hälsa eller fysiska, psykiska, andliga, moraliska eller sociala utveckling. Bärplockare som RIAB hyr in från annat företag ska vara minst 18 år. Utländska arbetstagare ska ha samma rättigheter som arbetstagarna i landet där man verkar. Arbetstagare får inte tvingas att betala någon depositionsavgift eller tvingas lämna ifrån sig sina identitetshandlingar till en arbetsgivare.

Ingen arbetstagare får diskrimineras på grund av kön, etniskt ursprung, hudfärg, religion, politisk uppfattning, nationalitet, socialt ursprung, ålder, graviditet, sjukdom eller funktionshinder. // Disciplinära eller diskriminerande åtgärder mot arbetstagare som fredligt och lagligt organiserar eller ansluter sig till förening accepteras inte. Alla arbetstagare har rätt till ett skriftligt anställningsavtal som anger anställningsvillkor på språk som de förstår. Arbetsgivaren har ett ansvar att säkerställa att alla arbetstagare är medvetna om sina juridiska rättigheter och skyldigheter. Ordinarie arbetstid får inte överstiga den som anges i lag och får aldrig överstiga 48 timmar per vecka. Övertid får inte överstiga det som anges i lag i landet där man verkar. Om sådana bestämmelser inte finns, får inte övertiden överstiga 12 timmar per vecka. Övertidsarbete måste alltid vara frivilligt, godkännas av arbetsgivaren och ska kompenseras i enlighet med lagen. Arbete som bygger på ackord bör inte undanta rätten till övertidsersättning. Arbetstagare har rätt till minst en ledig dag i varje sjudagarsperiod. Dock kan den anställde välja att avstå denna lediga dag då det handlar om ett begränsat säsongsarbete. Arbetstagarnas löner ska betalas ut regelbundet och i tid. Lönen ska återspegla arbetstagarens erfarenhet, kvalifikationer och prestationer. Arbetsgivaren ska minst betala den lagstadgade minimilönen eller rådande lön för branschen eller förhandlad lön enligt kollektivavtal utifrån vad som är mest förmånligt för arbetstagaren. Alla typer av lagstadgade förmåner och ersättningar ska betalas. Inga orättvisa avdrag är tillåtna. Arbetstagaren har rätt till en skriftlig specifikation av hur lönen har beräknats. Arbetstagaren ska beviljas och få korrekt ersättning för alla typer av betald ledighet som de har rätt till, exempel på sådana ledigheter är årlig semester, föräldraledighet och sjukfrånvaro.

Arbetstagarnas säkerhet ska alltid prioriteras. Byggnader eller utrustning som är osäkra accepteras inte. Nödutgångar ska vara väl markerade och utrymning ska alltid vara möjligt. Samtliga arbetstagare ska regelbundet få utbildning om hälsa och säkerhet, vilket inkluderar hur man ska agera vid händelse av brand eller annan nödsituation. Att utbildningen har givits till arbetstagarna ska

dokumenteras. Arbetsgivaren ska arbeta aktivt för att undvika att arbetstagarna skadar sig eller råkar ut för olyckor. Arbetsgivaren ska i detta avseende beakta normalt förekommande risker vid arbete inom aktuell bransch. Relevant första hjälpen utrustning ska finnas tillgänglig. Arbetsplatser ska hållas rena och inte utgöra en fara för arbetstagarnas hälsa. Om företaget tillhandahåller boende för arbetstagare ska ovanstående avseende hälsa och säkerhet även gälla vid boendet. Boendet ska vara avskilt från arbetsplatsen och ha en separat ingång. Arbetstagare ska ha fri tillgång till boendet. Ersättningsanspråk för onormalt slitage eller skador vid uttyrd fastighet får maximalt omfatta självkostnadspris.

RIAB förväntar sig ett ansvarsfullt agerande i frågor som rör miljön. Alla tillämpliga miljölagar och bestämmelser ska följas och rätt tillstånd ska finnas. Särskilt ska klimat- och vattenpåverkan beaktas. Vatten är en bristvara i många delar av världen och bör användas så effektivt som möjligt. Vid användning av kemikalier ska restriktioner iakttas för den aktuella produkttypen. Kemikalier ska vara korrekt märkta och förvaras på ett säkert sätt. Säkerhetsdatablad (MSDS) ska finnas tillgängligt på språk som användaren förstår och anvisningarna ska följas.

RIAB förväntar sig att alla leverantörer med underleverantörer och andra affärspartners som RIAB arbetar med respekterar denna uppförandekod och aktivt arbetar för att den uppfylls. RIAB förbehåller sig rätten att genomföra kontroller i detta avseende. // Ett företag som inte genomfört hållbara förbättringar inom föreskriven tid skulle allvarligt skada sitt förhållande till RIAB. Ovilja att samarbeta eller upprepade överträdelse av lagstiftning eller RIAB:s uppförandekod kan leda till minskat samarbete eller ett avslut av affärsrelationen.”

Olle Svenssons AB:s etiska arbete har två spår: den stora satsningen handlar om villkoren för bemanningsanställda arbetare från Thailand, den andra om hur man ska kunna förbättra villkoren för enskilda, fria plockare med turismvisum.

Säsongen 2013 kommer RIAB att hyra 1050 thailändska bärplockare. I mars 2013 besökte Martin Engström och en företrädare för RIAB Thailand för att under en dag utbilda alla dessa plockare.

Inför mötet i Thailand tryckte Olle Svenssons AB och RIAB en ”Handbok” (2013) för utländska plockare i Sverige. Den har kommit ut både i en svensk och thailändsk version. Handboken ger en introduktion till bärplockning i Sverige, den innehåller information om vilda bär i Sverige, om svensk natur, svenska rovdjur, allemansrätten, vad man ska tänka på om man går vilse, trafikregler etc.

I boken finns också ett särskilt avsnitt som tar upp ”arbetstagarnas rättigheter”. Avsnittet benämns också som ”uppförandekod”. Det är grossistföretagets första uppförandekod för bemanningsanställda bärplockare i Asien.

Första delen av mötet i Thailand bestod av att man tillsammans med de blivande plockarna gick igenom alla avsnitt i boken. Varje person fick en egen bok och alla skrev under en deklARATION om att de hade tagit emot boken. Den andra delen av mötet ägnades åt sjukvårdsupplysning. Bland de thailändska plockarna finns de

som både plockar bär och är chaufförer och kör andra plockare. När den gäller den gruppen är det ett krav från Olle Svenssons och RIAB att de ska ha gått igenom en tretimmars sjukvårdsutbildning. Totalt handlar det om cirka 250 plockare som kan få i uppgift att vara chaufförer.

Handboken kompletteras med enskilda och bindande avtal som varje arbetare skriver på. I avtalen specificeras arbetsvillkor och garantilön. Garantilönen bygger i sin tur på det bemanningsavtal som är slutet mellan Kommunal och arbetsgivare i bemanningsbranschen. De thailändska bemanningsföretag som RIAB anlitar har undertecknat ett hängavtal till det svenska bemanningsavtalet. För säsongen 2013 kommer hängavtalet att ge alla bemanningsanställda arbetare en garantilön på minst 18 975 kronor i månaden plus semesterersättning för heltidsarbete oavsett hur mycket eller lite bär de plockat. Men från den lönen dras kostnader för resa, visum, uppehälle och logi.

Olle Svensson kommer fortsätta att anlita Norske Veritas för att göra revisioner av uppförandekodens efterlevnad. I revisionerna kommer man fortsätta att använda verktyget ICA Social Audit. Vidare har Olle Svensson under lång tid anlitat konsultföretaget Kyva/Arena för att göra certifiering av råvaror för att blåbär, lingon och hjortron ska kunna användas för att producera Krav-märkt sylt. I den certifieringen finns också vissa sociala krav. I Krav:s regelverk står bland annat följande:

”Du och alla dina leverantörer ska: inte använda tvingad eller ofrivillig arbetskraft, behandla dina arbetstagare likvärdigt, ge dem samma möjligheter och inte agera diskriminerande, göra det möjligt för anställda minderåriga att delta i grundläggande utbildning, ge arbetstagare inom ekologisk produktion möjlighet att organisera sig och rätt att förhandla kollektivt (K, IBS).”¹⁵

Martin Engström har dock inga exempel på att Kyva/Arena haft anmärkningar när det gäller efterlevnaden av de sociala kraven.

Huvuddelen av det etiska arbetet är inriktat på att förbättra villkoren för bemanningsanställda plockare, men av de bär som Olle Svenssons AB köper kommer ungefär hälften från oorganiserade plockare. Men även när det gäller den oorganiserade plockningen tas initiativ för förbättringar.

Olle Svenssons har mellan 40-50 ombud som ansvarar för uppköp av bär från fria plockare. Dessa ombud är inte anställda av Olle Svenssons AB, uppdraget som ombud är ofta en bisyssla till annat företagande. Ombuden finns i huvudsak i Gästrikland, Dalarna, Värmland, Hälsingland, Medelpad, Härjedalen och Jämtland. Under säsongen 2012 uppmanades ombuden att ställa krav på att säljare av bär skulle identifiera sig. Från och med bärsäsongen 2013 kommer detta krav att vara formaliserat. Alla ombud kommer att få skriva på en leverantörsförbindelse. Enligt den ska ombuden be att försäljarna legitimerar sig och namnen ska registreras. När ombuden köper upp större partier är säljaren för det mesta inte en enskild person. Då ska ombuden också kontrollera om det är ett företag som ligger bakom plockningen och i så fall vilket. Om ombuden misstänker att det handlar om organiserad plockning där ett företag använder svart arbetskraft eller där mellanhänder tar ut betalning så upp-

15 www.krav.se/regel/213-social-hansyn

manas ombuden att anmäla företaget till polisen. Enligt Olle Svenssons AB kan det ibland också finnas anledning att kontakta berörd kommun.

Ytterligare ett led i Olle Svenssons AB:s etiska arbete är att arrangera möten efter bårsäsongerna med berörda kommuner, bärplockarföretag, skogsägare och polis.

– Vi kommer kontinuerligt utvärdera vad som sker, tillägger Martin Engström.

VD Martin Engström tycker att mycket har hänt på sistone när det gäller etiken inom branschen, men han ser också orosmoln:

– Vi ser fler bärplockarföretag med bas i Baltikum som verkar i Sverige eller i nära samverkan med svenska företag. De ställer inte samma krav på socialt skydd och kan därigenom pressa priserna.

För Olle Svenssons AB är det flera olika initiativ som bidragit till att företagets ansvarsarbete utvecklats. Martin Engström nämner särskilt ICA:s arbete.

– ICA har tagit fram riktlinjer och har initierat ett arbete för att förbättra villkoren för de utländska plockarna. Det har varit ett viktigt initiativ som påverkat hela branschen.¹⁶

Sammanfattning av Olle Svenssons AB:s etiska arbete:

- Under säsongen 2011 genomförde ICA en social revision av Olle Svenssons AB:s verksamhet med bärplockning. I revisionen använde man verktyget ICA Social Audit. En slutsats var att det sociala ansvarsarbetet måste bli bättre dokumenterat.
- Säsongen 2012 genomförde Olle Svensson en egen revision av verksamheten genom Norske Veritas som använde verktyget ICA Social Audit.
- Inför säsongen 2013 ställer Olle Svenssons krav på att det ska finnas bindande avtal för varje arbetare anställd av ett bemanningsföretag.
- Olle Svenssons och RIAB har 2013 tagit fram en ”Handbok” för bärplockare, i den finns ett avsnitt om arbetarnas rättigheter. Boken har givits ut på svenska och thailändska. I den ingår också företagets uppförandekod för bärplockning.
- Olle Svenssons AB har tillsammans med bärplockarföretaget RIAB varit på plats i Thailand för att utbilda bemanningsföretag och bärplockare kring villkor, avtal, rättigheter och skyldigheter i samband med bärplockning i Sverige. Över 1000 plockare deltog vid utbildningen. Även thailändska myndigheter och akademiker har involverats i det sociala ansvarsarbetet.

16 Texten om Olle Svenssons AB bygger i huvudsak på en telefonintervju utförd med Martin Engström den 22 april 2013. En uppföljande intervju skedde den 16 maj 2013.

- När det gäller oorganiserade plockare ställer Olle Svenssons AB krav på att de ska kunna identifieras. Det ska alltid finnas listor på alla plockare som deltagit. Detta krav ställdes under säsongen 2012. Under säsongen 2013 kommer kravet vara formaliserat och dokumenteras. Som ett led i detta ska alla ombud som köper upp bär skriva under en leverantörsförbindelse där bland annat detta krav finns formulerat.
- När Olle Svenssons AB misstänker att den oorganiserade plockningen är förtäckt företagsverksamhet med svarta anställda ska man inte köpa bär, istället ska frågan anmälas till polis och svenska myndigheter. Även detta står i leverantörsförbindelsen.

7. Blåtand och Skogsmat tar fram riktlinjer för sina ombud

Blåtand AB hade 2011 en årsomsättning på 73 miljoner kronor och sammantaget 26 anställda. Företagets anläggning är belägen i Stöde i Sundsvalls kommun. Blåtand AB är en sylttillverkare och bärgrossist som i huvudsak använder vilt växande svenska bär i sin produktion. Vidareförsäljningen av bär sköts av företaget Skogsmat AB. Blåtand AB tillverkar bland annat gourmet- och mejerisylter samt rensar och exporterar stora mängder frysta lingon och blåbär.¹⁷

Blåtand AB är den tredje största bärgrossisten i Sverige men har en omsättning som är betydligt mindre än Polarica AB och Olle Svenssons AB.

Huvuddelen av de bär som Blåtand köper är plockade av oorganiserade plockare. Den mindre mängden bär som kommer från organiserad plockning köps av Swedish Wilde Meat (de utländska arbetstillstånden handhas i sin tur av Västiöns Vilda Produkter AB) med bas i samhället Hoting i Strömsunds kommun.

Merparten av de bär som Blåtand köper kommer från mellersta Sverige eller nedre Norrland. Blåtand har ett system med ett tiotal fasta ombud på olika orter i Sverige. Dessa ombud köper upp bär och säljer dem sedan vidare till Blåtand.

Ulf Hagner, VD för Blåtand och Hans Olsson, VD för Skogsmat, beskriver båda två en utveckling med svenska plockare under 1970-talet, polska plockare under 1980- och 1990-talet, ökningen av baltiska plockare efter år 2000 och nu senast en snabb ökning av bulgariska plockare.

Jämfört med Polarica och Olle Svenssons är företaget Blåtand mindre villigt att beskriva hur man bedriver sitt etiska arbete. VD Ulf Hagner är dock noga med att säga att man följer svenska lagar. Han berättar också att företaget kan stoppa uppköp om man misstänker att verksamheten inte är seriös. Det har skett vid ett tillfälle. Det gällde köp som stoppades av Lomsjö AB 2011 efter uppgifter om att arbetare från Thailand inte fick ut sina löner.

17 www.allabolag.se/5566337753/bokslut, www.blatand.se.

På frågan om Blåtand reagerar om oorganiserad plockning visar sig vara förtäckta anställningar, svarar Ulf Hagner att man är en liten organisation och inte har möjlighet att ta ansvar i alla led bakåt. Han menar att leden i produktionskedjan är många. De fria plockarna säljer, enligt honom, bären vidare till bärstationer (små företag) som sedan säljer dem vidare till Blåtands ombud. Inte sällan förekommer ännu fler mellanhänder. Hans Olsson, Skogsmat, säger emellertid att deras lokala ombud kommer att få nya direktiv som man för närvarande håller på att utarbeta.

– Om en fri plockare kommer med en lastbil med bär då är det uppenbart att han eller hon inte har kunnat plocka bären på egen hand. Då gäller det att vara på sin vakt. I ett sådant läge måste våra ombud ställa frågor om var bären kommer ifrån. På den här punkten kommer vi att skärpa direktiven mot bakgrund av vad de bulgariska plockarna råkade ut för sommaren 2012.

Hans Olsson säger också att Skatteverket kräver att man identifierar alla plockare. De som plockar och säljer bär för mer än 12 500 kronor blir skyldiga att betala skatt.

– Därför begär vi personnummer eller liknande för alla som har plockat.¹⁸

Sammanfattning av Blåtands/Skogsmats etiska arbete:

- Blåtand/Skogsmat köper huvuddelen av de vilda bären från oorganiserade plockare. Företagen håller därför på att ta fram riktlinjer för de omkring 100 ombuden som står för uppköpen. Om en säljare kommer med stora partier av bär ska ombuden fråga vilka som plockat dem och var det skett. Blåtand/Skogsmat vill få bort mellanhänder som utnyttjar de oorganiserade plockarna och tar en del av vinsten.
- Ombuden kan också stoppa uppköp om säljarna av andra skäl inte verkar seriösa.
- Ombuden ska begära att alla säljare av bär identifierar sig. Det är också ett krav från Skatteverket sedan 2011.

18 Texten bygger på telefonintervju med Ulf Hagner den 17 april 2012 och med Hans Olsson den 22 april 2013.

8. Slutkommentar

Denna översikt visar en positiv och kraftfull utveckling inom företagsansvarsområdet hos de stora företagen i den svenska bärbranschen. Flera initiativ har tagits inför säsongen 2013 för att förbättra villkoren för utländska arbetare som plockar vilda bär i Sverige. Det har skett stora framsteg i grossisternas arbete. Huvuddelen av det etiska arbetet är dock inriktat på att förbättra villkoren för de arbetare som är anställda av thailändska bemanningsföretag, det vill säga den organiserade plockningen. För den gruppen sker utbildning, det har tagits fram översatt material om svensk arbetsrätt och det görs sociala revisioner.

Det är svårare att kontrollera de fria plockarna. Visserligen finns krav på identifiering av plockare och kontroll av säljare av stora partier bär. Bärbranschens initiativ visar med all tydlighet hur ett gemensamt problem kan bemötas proaktivt och på bred front. Nu återstår att se vad det ger för resultat i bärskogarna.

Det råder också stora skillnader mellan olika grossister när det gäller vilka ambitioner man har med det etiska arbetet. Ett tydligt samband är att grossister som i huvudsak köper vilda bär av oorganiserade plockare också har lägre ambitioner när det gäller social revision. Det gäller bland annat Blåtand/Skogsmat.

ICA och Coop köper bär av grossister och har tagit initiativ för ett förbättrat socialt ansvarstagande och utfört revisioner för att förbättra villkoren för utländska plockare. Särskilt föredömliga har ICA varit, med omfattande revisioner av plockning, logementen och av bärplockarföretagens dokumentation (avtal, anställningar, övertid etc). ICA:s initiativ för ett enhetligt kontrollsystem som anammats av branschen är mycket lovvärt. Det återstår ännu att se hur denna samordning kommer att lyckas.

Rapporter publicerade av Swedwatch

59. Arbetsvillkor i blåbärsskogen (2013)
58. Skattjakten – Var skattar företag med verksamhet i utvecklingsländer? (2013)
57. Investering utan insyn (2013)
56. Förädlad CSR-arbete (2013)
55. Cut and Run (2013)
54. Utan mark, utan makt (2013)
53. Flera steg mot bättre bransch (2013)
52. Vi konsumerar, de kompenserar (2012)
51. Mors lilla Olle III (2012)
50. Från noll koll till full kontroll? – en ny granskning av Clas Ohlson, Jula, Rusta och Biltema i Kina (2012)
49. A lot of gold a lot of trouble – A study of humanitarian impacts of the gold industry in DR Congo (2012)
48. Mera soja – Mindre mångfald – En uppföljningsrapport om soja i Brasilien (2012)
47. A lost revolution? – Women in the garment industry in Bangladesh want more. (2012)
46. Vet du vad din middag åt till frukost? En rapport om fiskmjöl (2012)
45. Allt är inte guld som glimmar – den sanna historien om den smutsiga guldkedjan (2011)
44. Out of Focus – Labour rights in Vietnam’s digital famera factories (2011)
43. Mors lilla Olle II (2011)
42. Rena guldgruvan – AP-fondernas investeringar har en smutsig baksida (2011)
41. Mors lilla Olle – så exploateras asiatiska bärplockare i de svenska skogarna (2011)
40. Dyrare kaffe är bra (2011)
39. Leksaksföretagen har agerat efter kritiken (2011)
38. Passive observers or active defenders of human rights? (2010)
37. Konfliktmineraler i våra mobiler (Voices from the inside) (2010)
36. Namibias uran bakom svensk kärnkraft (2010)
35. Etik för dyrt för svenska kaffebolag (2010)
34. Mer kött och soja – mindre regnskog (2010)
33. Olaglig övertid i mobilfabriker (2009)
32. Skoföretag har dålig kontroll på miljön (2009)
31. Hårt arbete bakom barnens julklappar (2009)
30. Vägar till ett bättre arbetsliv (2009)
29. Oädel handel: En rapport om import av tropiskt trä (2009)
28. Out of Control: E-waste trade flows from the EU to developing countries (2009)
27. En brännande fråga: Hur hållbar är den etanol som importeras till Sverige? (2009)
26. En exkluderande resa: En granskning av turismens effekter i Thailand och Brasilien (2008)
25. Ett kaffe som märks: Vilka effekter har certifieringar för kaffeodlare? (2008)
24. Illegal Ground: Assa Abloy’s business in occupied Palestinian territory (2008)
23. Den blinda klädimporten: Miljöeffekter från produktionen av kläder (2008)
22. Silenced to Deliver: Mobile phone manufacturing in China and the Philippines (2008)
21. Utveckling på vems villkor? Skanskas verksamhet i ecuadorianska Amazonas (2008)
20. Risky Business. The Lundin Group’s involvement in the Tenke Fungurume Mining project in the DRC (2008)
19. Improving Working Conditions at Chinese Natural Stone Companies (2008)
18. Powering the Mobile World. Cobalt production for batteries in the DR Congo and Zambia (2007)
17. Svenska textilier – ren vinst, smutsig produktion (2007)
16. Vita rockar och vassa saxar. En rapport om landstingens brist på etiska inköp (2007)
15. Bristande miljö – och etikkontroll. En rapport om Clas Ohlsons och Biltemas inköp (2006)
14. Arbetarnas situation på varven i Kina (2006)
13. Sandvik och Freeport – Två företag i konflikten om Papua (2006)
12. Chokladens mörka hemlighet. En rapport om arbetsvillkoren på kakaodlingarna i Västafrika (2006)
11. The Price of Oil. Nordic participation in violations in Oil and Gas development on Sakhalin in Russia (2006)
10. Kaffe från Brasilien – en bitter smak av orättvisa (2005)
9. Expansion i låglöneländer med etiska risker – Assa Abloy i Rumänien och Mexiko (2005)
8. Lång väg till rättigheter – Trelleborgs försök att hindra en fackförening på Sri Lanka (2005)
7. En vara bland andra? – migrantarbetarnas situation och svenska företag i Saudiarabien (2005)

6. Handelskung med bristande etik – en rapport om Clas Ohlsons inköp i Kina (2005)
5. Swedish pulp in Brazil – The case of Veracel (2005)
4. Människor och miljö i fruktindustrin – två fallstudier från Chile och Sydafrika (2005)
3. Billig, snabb och lydig – en rapport om kinesiska leksaksarbetare och företagens ansvar (2004)
2. Svensk handel med Burma (2004)
1. Fallstudie om pappersmasseproduktion i Indonesien (2003)

